

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ**

Ю. М. Грошевой

**ПРАВОВІ ВЛАСТИВОСТІ ВИРОКУ —
АКТУ ПРАВОСУДДЯ**

Навчальний посібник

ХАРКІВ 1994

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВНА ПРАВНИЧА АКАДЕМІЯ

Ю.М.Грошевой

ПРАВОВІ ВЛАСТИВОСТІ ВИРОКУ - АКТУ ПРАВОСУДДЯ

Навчальний посібник

Затверджено науково-методичною радою академії

Грошевої Ю.М. Правові властивості вироку - акту правосуддя:
Навч. посібник. - Харків : УкрЮА, 1994. - 48 с.

Посібник написаний на основі опиту викладання курсу кримінального процесу в Українській державній юридичній академії, ставить за ціль більш повно, з залученням літературних джерел і судової практики, розглянути питання правових властивостей вироку і тим самим сприяти правильному застосуванню кримінально-процесуального закону.

Для студентів юридичних вузів, викладачів, аспірантів і практичних робітників.

Рецензенти: Д.М.Бакаєв, професор / Інститут підвищення кваліфікації Генеральної Прокуратури України /; В.Д.Бринцев / голова Харківського обласного суду /

Затверджено науково-методичною радою академії. Протокол №2 від 13.01.94.

Згідно з законодавством про судоустрій правосуддя в кримінальних справах здійснюється судом шляхом розгляду в судових засіданнях цих справ і вирішення питань про винність підсудного, застосування передбачених законом мір покарання щодо осіб, винних у вчиненні злочину, або виправдання невинних. Наведене положення дозволяє сформулювати такі ознаки правосуддя з кримінальних справ. Правосуддя здійснюється тільки спеціально створеним державним органом судом - шляхом розгляду і вирішення в судових засіданнях кримінальних справ. Для правосуддя характерні передбачений законом порядок його здійснення /процесуальна форма/, застосування мір державного примусу, спеціальні цілі.

В літературі цілком слушно звернуто увагу на те, що на відміну від цивільного судочинства в кримінальних справах сфера правосуддя визначена достатньо точно.¹ Так, відповідно до статті 15 КПК України правосуддя в кримінальних справах здійснюється тільки судом. Ніхто не може бути визнаний винним у вчиненні злочину, а також підданий кримінальному покаранню інакше як за вироком суду і відповідно до закону. Наведена норма обмежує дії законодавця, зобов'язуючи його відносити вирішення кримінальних справ тільки до компетенції державного суду, ніякий інший орган не може виконати цю функцію.

Здійснити правосуддя в кожній кримінальній справі, що розглядається судом, - це означає шляхом розгляду даної справи, в передбаченому законом порядку, вирішити її у відповідності з об'єктивною дійсністю, встановити в справі істину і постановити законний і обґрунтований вирок, в якому були б правильно вирішені питання про подію злочину, про винність підсудного, про кваліфікацію діянь підсудного і про міру покарання в разі визнання даної особи винною.

Аналіз сутності правосуддя має велике значення для в'язування юридичної природи актів правосуддя.

¹ Див.: Цивільне процесуальне право України // За ред. В.В.Комарова.- Харків: Основа, 1992. - С.8.

Під актами правосуддя слід розуміти таке процесуальне рішення; в якому суд від імені держави у передбаченій законом процесуальній формі здійснює задачі правосуддя шляхом вирішення питання про винність або невинність особи, що притягнута до кримінальної відповідальності, і про піддання її кримінальному покаранню в разі визнання доказаною винності. До таких актів відносяться вирок, ухвала касаційної інстанції, ухвала чи постанова наглядної інстанції. Саме в цих процесуальних актах, що постановляються судом, виявляється відношення держави до тих чи інших протизаконних дій і до осіб, які їх вчинили, дається від імені держави правова і моральна оцінка суспільно небезпечним діянням і особистості підсудного.

В.Я.Дорохов і В.С.Ніколаєв називають вирок головним актом правосуддя. При цьому вони не називають інших актів правосуддя¹, їх ознак, виходячи з яких вони відносять вирок до головного акту правосуддя.

На нашу думку, ділення актів правосуддя на головні і неголовні є невірним. Така точка зору дозволяє всі процесуальні акти, що постановляються судом, віднести до актів правосуддя. Між тим результати здійснення правосуддя, як специфічного виду діяльності, повинні одержати своє відбиття у відповідних процесуальних актах /вирок, ухвала і постанова вищестоящего суду/, котрі за своєю природою не можуть бути названі головними чи другорядними, а є актами правосуддя, оскільки в них воно знаходить своє здійснення.

У вироді дається суспільна і правова оцінка дій підсудного, даються відповіді на всі запитання, що вирішуються у кримінальній справі: чи мало місце діяння, у вивченні якого обвинувачується підсудний; чи має це діяння склад злочину; чи винен підсудний у вчиненні цього злочину; яка саме міра покарання повинна бути призначена підсудному; чи заподіяні і в якому розмірі збитки, заподіяні злочином /ст.324 КПК України/.

Саме тому, що у вироді суд від імені держави вирішує головні питання кожної кримінальної справи – про наявність чи відсутність злочину, про винність чи невинність особи, в цьому акті і здійснюється правосуддя.

Стаття 7-І КПК України надає суду право закрити кримінальну справу і звільнити від кримінальної відповідальності особу, з при-

¹ Див.: Дорохов В.Я., Николаєв В.С. Обоснованность приговора. – М.: Госюриздат, 1959. – С.15.

тягненням її до адміністративної відповідальності, передачею матеріалів у товариський суд, комісію в справах неповнолітніх або передачею особи на поруки. Виникає питання, чи є названі рішення /ухвада, постанова/ суду актами правосуддя.

На нашу думку, ці рішення суду не можуть бути віднесені до актів правосуддя, тому що тут відсутня одна із важливіших ознак правосуддя - застосування санкції в разі визнання особи винною чи відмова в застосуванні санкції, якщо особа визнається невинною. В цьому випадку можна казати про недоцільність здійснення правосуддя в таких справах.

Згідно з законодавством задачі правосуддя здійснюються шляхом судового розгляду, тобто судом першої інстанції. Про здійснення задач правосуддя вищестоящим судом закон безпосередньо не говорить. Однак за Конституцією України і КПК вирішення задач правосуддя покладено на суд.

Відповідно до ст. 363, 364, 393 КПК України вищестоящий суд в стадіях касаційного і наглядового провадження перевіряє законність і обґрунтованість вироку. При цьому суд, залежно від конкретних обставин справи, залишає вирок без зміни; змінює його, скасовує і направляє справу на додаткове розслідування або на новий судовий розгляд; скасовує вирок і закриває справу.

Залишаючи вирок суду першої інстанції без зміни, вищестоящий суд тим самим визнає, що правосуддя в даній справі здійснено і винесений в цій справі вирок являється актом правосуддя.

Навпаки, скасування вироку і направлення справи на додаткове розслідування і новий судовий розгляд означає, що внаслідок допущених порушень правосуддя в даній справі не було здійснене і що даний вирок не може розглядатися як акт правосуддя, а тому потрібне нове провадження у справі.

Вищестоящий суд має право змінити вирок, винесений судом першої інстанції, тільки в частині, що стосується питань застосування матеріального закону, в тому числі і в частині призначеного покарання. Вирок може бути змінений вищестоящим судом у відповідних межах, щоб при цьому не було погіршене становище засудженого.

Вищестоящий суд має право скасувати вирок і справу закрити з реабілітуючих засудженого підстав /коли не встановлено події злочину; коли в діянні підсудного немає складу злочину; коли не доведено участі засудженого у вчиненні злочину/. В цьому випадку вищестоящий суд робить висновок про невинність засудженого і тим самим вирішує задачі правосуддя.

Тому у тих випадках, коли вирок не змінюється або в нього вносяться відповідні зміни, а також при скасуванні вироку і закритті провадження у кримінальній справі з реабілітуючих засудженого підстав, вищестоящий суд здійснює правосуддя і рішення /ухвала, постанова/ цього суду є актом правосуддя.

Що ж розуміється під вироком суду?

Стаття 12 КПК України визначає вирок як "рішення суду першої інстанції про винність або невинність відданої до суду особи". У відповідності з цим головними ознаками вироку є: 1/ вирок - рішення суду першої інстанції; 2/ у вироді вирішується питання про винність чи невинність підсудного.

В даному визначенні немає, однак, вказівки на те, що вирок - це рішення, яке постановляється в судовому засіданні, і що внаслідок визначення особи винною суд застосовує до нього відповідну міру покарання чи звільняє від покарання.¹

Таким чином, до найважливіших ознак, що характеризують вирок і відрізняють його від усіх інших процесуальних актів, є: вирок - це процесуальний акт суду першої інстанції, що постановляється внаслідок судового розгляду; вирок вирішує питання про наявність чи відсутність події злочину, про винність чи невинність підсудного в його вчиненні і про покарання, якщо винність останнього з достовірністю встановлена судом.

Задачі процесуальної теорії полягають в тому, щоб розкрити властивості вироку як акту правосуддя, виходячи з ознак, передбачених законом.

ЗАКОН ПРО ВЛАСТИВОСТІ ВИРОКУ - АКТУ ПРАВОСУДДЯ

Вирок суду - важливе процесуальне рішення суду першої інстанції, результат всієї попередньої до постанови вироку процесуальної діяльності, акт правосуддя. Однак вирок має силу акту правосуддя тільки в тому випадку, коли наділений всіма властивостями, що названі в законі.

¹ Аналогічно визначають вирок: Радьков В.П. Приговор в советском суде // Вопросы судопроизводства и судостройства в новом законодательстве Союза ССР. - М.: Госюриздат, 1959. - С.332; Кудцова Э.Ф. Приговор. - М., 1982; Кобликов А.С. Судебный приговор. - М.: Юрид. лит., 1966. - С.4; Матвиенко Е.А. Приговор суда и его исполнение. - Минск: Вышэйш. шк., 1963. - С.4-5.

Слід розрізняти зовнішні та внутрішні властивості вироку, які в своєму взаємозв'язку та взаємозалежності виражають якісне визначення цього процесуального акту в системі процесуальних рішень. До цього ж внутрішні властивості вироку обумовлюють зовнішні.

До внутрішніх властивостей вироку правомірно віднести законність та обґрунтованість вироку, а до зовнішніх – його виключність, обов'язковість, законну силу.

Проаналізуємо зовнішні властивості вироку.

В и к л ю ч н і с т ь вироку, який вступив в законну силу, означає, що кримінальна справа не може бути порушена проти особи, у відношенні якої існує по тому ж обвинуваченні вирок, що набрав законної сили /ст.6, п.9 КПК України/.

Під обов'язковістю вироку як властивістю акту правосуддя слід розуміти обов'язок певних службових осіб забезпечити безумовне та точне виконання вироку. Це положення закріплене в ст.403 КПК України¹.

В зв'язку з обов'язковістю /точніше – з загальнообов'язковістю/ вироку виникає питання про його обов'язковість для організацій, які не приймали участі при розгляді справи. Закон передбачає, що вирок, ухвала і постанова суду, які набрали законну силу, є обов'язкові для всіх державних та громадських підприємств, установ, організацій, посадових осіб та громадян і підлягають виконанню на всій території України, незалежно від того, чи приймали вони участь при розгляді кримінальної справи /ст.403 КПК/.

В загальнообов'язковості вироку виявляється дія принципу законності, направленою на забезпечення точного дотримання вимог правових норм та реального виконання вироку. Загальнообов'язковість вироку означає обов'язок посадових осіб та громадян сприяти його виконанню. Ми поділяємо ствердження М.О.Гурвича про те, що "матеріальна обов'язковість рішення суду не має суб'єктивних меж".²

Деякі процесуалісти вважають, що до властивостей, які характеризують вирок, що набрав законної сили, відноситься також його невідмінність. Так, М.О.Чельцов вважає, що ця властивість вироку

¹ Про обов'язковість вироку див.: Басков В. Обращение приговора к исполнению // Сов. юстиция: – 1974. – № 9.

² Гурвич М.А. Судебное решение. – М.: Юрид. лит., 1976. – С.153.

"виражає його стабільність, яка характеризує закон"¹. Цю точку зору поділяють Н.Б.Зейдер, М.О.Гурвич². Ми вважаємо, що невідмінність не може бути віднесена до властивостей вироку, тому що вона не характеризує якісну визначеність цього процесуального акту і по суті нічого собою не виражає. Насправді в основі стабільності вироку лежить не його невідмінність, а законність та обґрунтованість. У відношенні вироку, яким з достовірністю встановлена істина в розглянутій кримінальній справі, не може ставитись питання про його скасування. Якщо ж вирок незаконний та необґрунтований, то він з врахуванням вимог статті 385 КПК України підлягає скасуванню або зміні в порядку судового нагляду.

Законну силу судового рішення в процесуальній літературі, як правило, пов'язують з презумпцією істинності процесуального акту, який набрав законної сили³.

Проти такої точки зору існують надто серйозні заперечення. Цілковиті справедливі зауваження В.Я.Дорохова та С.В.Курильова, які відмітили, що істинність вироку, що набрав законної сили, не набирає форми презумпції. Кримінально-процесуальний закон вимагає, щоб кожний судовий вирок, що набрав законної сили, був наділений властивостями законності та обґрунтованості. Ця вимога закону як по формі, так і по змісту не має ніякого відношення до презумпції істинності вироку.

Слід також відзначити, що не набрання вироком законної сили тягне за собою визнання його істинним, а саме його законна сила є результатом істинності вироку. Презумпція істинності вироку не є закономірністю, а ґрунтується тільки на емпіричному узагальненні, внаслідок якого вирок суду повинен признаватися істинним завжди, оскільки в більшості випадків він таким являється. Але будь-яка презумпція, що є припущенням, приховує в собі можливість і іншого, протилежного рішення цього питання. В кримінальному процесі законну силу може одержати вирок, винесений в точній відповідності з

---

¹ Чельцов М.А. Советский уголовный процесс. - М.: Юрид. лит. - 1962. - С.425.

² Зейдер Н.Б. Судебное решение по гражданскому делу. - М.: Юрид. лит., 1966. - С.132; Гурвич М.А. Судебное решение. - М.: Юрид. лит., 1976. - С.135-163.

³ Дорохов В.Я. Законная сила приговора в советском уголовном процессе // Сов. гос. право. - 1964. - № 6. - С.86.

вимогами матеріального та процесуального законів, з достовірністю, встановлюючи подію злочину та вину підсудного. Таким чином, законна сила вироку витікає із його правосудності, а не з презумпції його істинності, яка навряд чи має достатньо підстав для існування в кримінальному процесі.

Деякі автори вважають, що "правозастосовчий акт, який набрав законної сили, набуває як би сили правової норми". Таке розуміння законної сили вироку спірне та не дозволяє правильно уявити суть цієї властивості вироку. Крім того, при подібній постановці питання ігнорується той очевидний факт, що вироком остаточно вирішується кримінальне правовідношення на підставі закону та у відповідності з його вимогами. Вирок суду не може прийняти силу правової норми, оскільки, по-перше, судові рішення по конкретній кримінальній справі не є джерелом права, не має загального значення і не створює постійної правомочності суду, по-друге, кримінальній відповідальності та покаранню підлягає тільки особа, винна у скоєнні злочину, тобто передбаченого кримінальним законом суспільно небезпечного вчинку.

Законна сила вироку виражає межі дії постановленого вироку. При цьому деякі автори виходять з того, що законна сила рішення суду не має меж /М.Г.Авдюков/, інші, навпаки, стверджують, що необхідно розрізняти певні наслідки, які пов'язані із змістом рішення /Н.Б.Зейдер, М.О.Гурвич, Н.А.Чечина/¹. Ми не маємо можливості детально проаналізувати кожен із наведених думок, хоча вважаємо за необхідне відзначити окремі значущі моменти, які мають принципове значення для усвідомлення суті та меж дії постановленого вироку.

Як уже відзначалось, в кримінальному судочинстві законна сила вироку у відповідності до ст.403 КПК України розповсюджується на всіх посадових осіб та громадян, зобов'язаних сприяти його виконанню. Таким чином, законна сила вироку в аспекті його виконання не обмежена будь-якими межами. Разом з тим, зміст вироку, як відомо, не обмежується тільки призначенням покарання у випадках визнання підсудного винним в скоєнні злочину або міркуванням про

¹ Див.: Авдюков М.Г. Судебное решение. - М.: Госюриздат, 1959. - С.188; Зейдер Н.Б. Судебное решение по гражданскому делу. - С.176; Гурвич М.А. Судебное решение. - С.144; Чечина Н.А. Норма права и судебное решение. - Л., 1961. - С.63-71.

Його невинність, а включає в себе також судові констатації про наявність або відсутність тих чи інших обставин /міркування про факти/, мотиви прийняття рішення і т.п.

Вирок може також порушити чи торкнутися інтересів осіб, доля яких з тих чи інших підстав не вирішена цим вирокком /наприклад, констатація того, що злочин вчинено групою осіб, деякі з котрих утекли, і тому питання про їх кримінальну відповідальність по даній кримінальній справі не вирішено/. Тому виникає запитання про межі законної сили наведених міркувань суду.

Уявляється, що ствердження суду у вирокці про доказаність тих чи інших фактів /міркування про факти/, мотиви вироку та інші висновки суду, які містяться в даному процесуальному акті, крім рішень з питань про винність чи невинність підсудного, про кваліфікацію злочину, про міри покарання та про відшкодування збитків, заподіяних даним злочиним, мають законну силу тільки по вирішеній кримінальній справі та у відношенні тих чи інших осіб і організацій, які безпосередньо вказані у вирокці.

Вирішення питання про законну силу вироку, таким чином, обумовлено правовим статусом преюдиції фактів, які містяться не тільки у вирокці, але і в будь-якому іншому акті застосування права. Преюдиціальність, таким чином, пов'язана з недопустимістю повторного вирішення питань, раніше розглянутих в іншому акті застосування права, та які мають значення для правильного вирішення кримінальної справи. Ф.Н.Фаткуллін, розглядаючи це питання, приходять до висновку, що преюдиція визначається недопустимістю ведення провадження в зв'язку з тим же обвинуваченням, у відношенні якого існує нескасований вирок або ухвала /постанова/ суду про припинення справи / пп.9-10 ст.6 КПК України/.

Викладена точка зору невірна з таких підстав. Правила, що закріплені в пп.9-10 ст.6 КПК України, не відносяться до проблеми преюдиціальності, оскільки преюдиціальний факт має визначене доказове значення при встановленні обставин по іншій справі. При наявності обставин, які названі в пп.9-10 ст.6 КПК, мова йде про неможливість провадження по кримінальній справі в силу виключ-

¹ Див.: Обвинение и судебный приговор. - Казань, 1965. - С.502-507; Арсеньев В.Д. О фактах, не подлежащих доказыванию в процессе уголовного судопроизводства // Правоведение. - 1965. - № 8.

ності вироку. Виключність процесуального акту, що набрав законної сили, та преюдиція - різні процесуальні інститути ¹.

Вирішуючи питання про преюдицію правозастосовчого акту при постановленні вироку, слід виходити із вимог ст.67 КПК України, згідно якої суддя оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному та об'єктивному розгляді всіх обставин справи в їх сукупності, керуючись законом. Ніякі докази для суду не мають заздальгідь встановленої сили.

Відповідно до кримінального судочинства можна виділити три види преюдицій²: адміністративну, цивільно-процесуальну та кримінально-процесуальну.

Під адміністративною преюдицією розуміється обов'язок для суду, який розглядає кримінальну справу, врахування фактів, що встановлені органами, наділеними правом притягнення громадян до адміністративної відповідальності.

В даний час диспозиція ряду кримінально-правових норм передбачає, що особа може бути притягнена до кримінальної відповідальності тільки за умови, якщо до неї протягом певного часу були застосовані міри адміністративного впливу /наприклад, ч.1 ст.148, ст.148-1, ч.1 ст.155-6, ст.161 і др./.

При такій ситуації факт притягнення особи до адміністративної відповідальності, преюдиціальний для суду, який розглядає кримінальну справу, в тому розумінні, що прийняті міри адміністративного впливу мають матеріально-правове значення.

Виникає питання про межі преюдиції актів застосування мір адміністративного впливу для суду, який розглядає кримінальну справу, тобто питання про юридичні факти, які можуть бути преюдиціальними та вважатися встановленими цими актами. Акт застосування мір адміністративного впливу обов'язковий для суду, який розглядає кримінальну справу, тільки з питання про те, чи мало місце адміністративне правопорушення та чи здійснено воно даною особою. Проте, якщо у суду виник сумнів в законності та обґрунтованості застосування мір адміністративного впливу, то він зобов'язаний перевірити істинність фактів, встановлених адміністра-

¹ Мотовиловкер Я.О. Установление истины в советском уголовном процессе. - Ярославль, 1974.

² Про поняття преюдиції див.: Трубников В.Я. Обязательность судебного решения в законодательстве и судебной практике. // Сов. госправо. - 1974. - № 2.

тивним органом, тобто суд повинен перевірити законність та обґрунтованість притягнення особи до адміністративної відповідальності. Тільки встановивши, що підсудний притягнений до адміністративної відповідальності при наявності достатніх для цього підстав, суд має право оцінити акт притягнення особи до адміністративної відповідальності як преюдиціальний. Преюдиціальність даного акту для суду, який розглядає кримінальну справу, полягає в тому, що, встановивши його законність та обґрунтованість, суд не може прийти до висновків, які суперечать твердженням адміністративного органу. Якщо на думку суду особа зазнала адміністративного впливу незаконно, то він постановляє виправдувальний вирок за відсутністю в діях підсудного складу злочину, оскільки наявність останнього законодавець в названих вище випадках зв'язує з фактом здійснення особою в минулому адміністративного проступку.

Правила преюдиції вносять упорядкованість в судове пізнання і завжди повинні співвідноситися з вимогами, які витікають з оцінки доказів та прийняття рішення по переконанню судді. Із сказаного достатньо очевидна правомірність поділу цивільно-процесуальних та кримінально-процесуальних преюдицій на ті, що спростовуються, та на ті, що не спростовуються при розгляді кримінальної справи. Важливо підкреслити те, що можливість спростування преюдиції пов'язана з правовою можливістю суду, при розгляді конкретної кримінальної справи, встановити факти, які лежать в основі судового рішення з іншою кримінальною чи цивільною справою, але які мають значення і для цієї справи¹. Якщо такої правової можливості суд не має, то преюдиція є такою, що не підлягає спростуванню.

Цивільно-процесуальна преюдиція, або преюдиція рішення, ухвали, постанови з цивільної справи при розгляді кримінальної справи передбачена ст.28 КПК РФ. Ця стаття встановлює таке правило: "Рішення, ухвала, або постанова суду з цивільної справи, що набрали законної сили, обов'язкові для суду, прокурора, слідчого та особи, яка проводить дізнання, при провадженні по кримінальній справі тільки з питання, чи мала місце подія чи дія, але не у відношенні винності обвинуваченого"². Таким чином преюдиціальність

¹ Таким чином адміністративна преюдиція завжди є такою, що не спростовується.

² КПК деяких держав формулюють це правило більш однозначно: "Рішення, що набрало законну силу і яким формулюється право або правозв'язок, обов'язкове для суддів, що розглядають справу" /ст.4, § 2 КПК Польщі/.

рішення, ухвали, постанови суду з цивільної справи не обмежує суд у відношенні встановлення фактів винності підсудного.

Стаття 114 КК України /ухилення від платежу аліментів на утримання дітей/ та стаття 116 КК України /ухилення від платежу коштів на утримання непрацездатних батьків/ передбачають преюдиціальність судового рішення з цивільної справи, яким встановлюється правовий /аліментний/ обов'язок підсудного по утриманню дітей та непрацездатних батьків. Наведену преюдицію можна віднести до числа тих, що не підлягають спростуванню, через те що суд при розгляді кримінальної справи, зв'язаної з ухиленням від платежу аліментів, не має права встановлювати правомірність стягнення з підсудного аліментів, тобто вирішувати питання про право цивільне. Тому при появі сумнівів в правомірності рішення про стягнення аліментів суд не може і не повинен перевіряти цю обставину, оскільки тут діє правило про винятковість судового рішення, яке встановлює правовідношення з цивільної справи, і зобов'язаний виходити з нього як безсумнівного і при наявності доказаності ухилення підсудного від платежу винести обвинувальний вирок. Однак при такій ситуації суд, постановляючи вирок з кримінальної справи, може винести окрему ухвалу, якою довести до відома голови обласного суду, Верховного Суду України, або відповідного прокурора факт наявності сумнівів в правосудності рішення з цивільної справи, направивши їм і розглянуту кримінальну справу.

Разом з тим, коли мова йде про одні і ті ж фактичні підстави, які в однаковій мірі належать встановленню як в кримінальній, так і в цивільній справі, наприклад, якщо позов про відшкодування збитків, які заподіяно неправомірними діями підсудного, розглядався в порядку цивільного судочинства до вирішення в суді кримінальної справи, суд при дослідженні події злочину та заподіяних ним матеріальних збитків має право при наявності сумнівів перевірити факти, які лягли в основу рішення з цивільної справи, та при встановленні вироку повинен керуватися обставинами, які встановлені в судовому розгляді.

Порушення правил преюдиціальності не повинно тягти за собою скасування вироку. Тому не можна погодитися з думкою про те, що висновок в рішенні суду з цивільної справи про наявність факту крадіжки матеріальних цінностей повинен бути використаний в кримінальному процесі, як обов'язковий.¹ Факт крадіжки, встановлений

¹ Див.: Семенов В.М. Взаимная обязательность решений и приговор в советском гражданском процессе. - М., 1955. - С.143.

судом при розгляді цивільної справи, не може бути визнаний преюдиціальним при розгляді кримінальної справи, оскільки в такому разі цей висновок передбачив би рішення суду щодо винності підсудного, що суперечить чинному законодавству.

Кримінально-процесуальна преюдиція - преюдиція вироку виникає: а/ при розгляді справи, виділеної в окреме провадження /наприклад, у відношенні співучасника злочину, який раніше переховувався від слідства та суду/; б/ при розгляді справи у зв'язку з нововиявленими обставинами /ст.397 КПК України/; в/ при визнанні особи особливо небезпечним рецидивістом.

В перших двох випадках преюдиція вироку є така, що підлягає спростуванню. Суд, якщо зробить інші висновки при розгляді кримінальної справи, постановляє вирок по своєму переконанню /наприклад, особа, у відношенні якої справу виділено в окреме провадження, згідно вироку суду з "основної" справи приймала участь в крадіжці в складі групи, а при розгляді виділеної кримінальної справи у суду може скластися переконання, що підсудний взагалі не приймав участі в крадіжці. При незгоді з преюдиціальним фактом суд повинен винести окрему ухвалу та довести до відома голови вищестоящего суду або відповідного прокурора мотиви, з яких він вважає цей вирок незаконним та необґрунтованим.

Складніше вирішується питання з преюдиціальним значенням раніше винесених вироків при визнанні особи особливо небезпечним рецидивістом. П.Гришанин висловив таку думку. Якщо суд дійде до висновку, що кваліфікація діяння по попередньому вироку /вирокам/ неправильна і це має значення для вирішення питання про визнання особи особливо небезпечним рецидивістом, то суд має право відмовитися від визнання підсудного особливо небезпечним рецидивістом¹. Запропонований П.Гришаниним висновок є спірним. Суд при визначенні особи особливо небезпечним рецидивістом не може входити в обговорення правильності кваліфікації діянь по попередньому вироку /через те, що він не має права досліджувати ті фактичні обставини, які не охоплюються обвинуваченням по кримінальній справі, яка розглядається /ст.275 КПК України/. Свої сумніви у відношенні неправильності кваліфікації діяння суд виражає шляхом винесення окремої ухвали, яка доводиться до відома голови вищестоящего суду або прокурора.

¹ Див.: Гришанин П. Процесуальний порядок признання рецидивістов особо опасными // Сов. юстиция. - 1973. - № 2.

Можна виділити дві точки зору на правові наслідки цивільно-процесуальної та кримінальної преюдиції. Одні автори вважають, що до скасування судового рішення, яке має преюдиціальне значення, суд, який розглядав кримінальну /цивільну/ справу, немає права виносити вирок /рішення/ по своєму переконанню¹. Інші вважають, що при виникненні протиріччя між преюдиціальністю та судівським переконанням судді повинні постановити вирок /рішення/ по своєму переконанню².

Трохи іншу позицію з цього питання заняли Г.М.Резнік та І.Л.Петрухін. На думку Г.М.Резніка, суд при наявності сумнівів в достовірності преюдиціальних фактів має право знову їх дослідити, і якщо ці факти, по переконанню суду, встановлені неправильно, він припиняє провадження по справі та виносить подання про скасування раніше винесеного вироку /рішення/ в порядку судового надзору або в зв'язку з нововиявленими обставинами³. І.Л.Петрухін пропонує, щоб в подібній ситуації суд виносив вирок по своєму переконанню, але цей вирок, оскільки ним відхилена преюдиція, не вступає в законну силу до того часу, поки вишестоящий суд не перевірить два вирок /або вирок та рішення по цивільній справі/ і не вирішить, який із них правосудний⁴.

Позиція І.Л.Петрухіна є найбільш послідовною та правильною, оскільки мова йде про незв'язаність суду в установленні фактичних обставин вчиненого злочину та формування "особистої думки" судді про доказаність пред'явленого підсудному обвинувачення. Не можна погодитися з думкою Г.М.Резніка, тому що у відповідності до ст.280 КПК України судовий розгляд може бути зупинено тільки у тому випадку, якщо підсудний ухилився від явки в суд або захворів психічною або іншою тривалою хворобою, яка виключає розгляд справи.

¹ Каминская В.И. Презумпция истинности судебного приговора в советском праве // Сов. государство и право. - 1946. - № 7. - С.42; Дорохов В.Я. Законная сила приговора в советском уголовном процессе. - С.82.

² Строгович М.С. Учение о материальной истине в уголовном процессе. - С.214; Мотовиловкер Я.О. Некоторые вопросы теории советского уголовного процесса в свете нового уголовно-процессуального законодательства. - Кемерово, 1962. - С.130-142.

³ Резник Г.М. Внутреннее убеждение при оценке доказательств. - М.: Юрид. лит., 1977. - С.56-60.

⁴ Теория доказательств в советском уголовном процессе. - М.: Юрид. лит., 1973. - С.360.

Зупинення провадження по справі при наявності сумнівів в преюдиціальних фактах суперечило б вимогам цієї статті. Суд зобов'язаний вирішити кримінальну справу по суті, перевіrivши обґрунтованість преюдиціальних фактів або враховуючи їх.

Ст.323 КПК України вказує, що відноситься до внутрішніх властивостей вироку – акту правосуддя.

В літературі висловлені різні думки з питання про поняття законності вироку. Деякі автори стверджують, що законність вироку – це дотримання кримінально-процесуальних та матеріальних законів тільки при постановленні вироку. "Законність вироку означає винесення вироку з точним дотриманням всіх вимог процесуальних законів та з правильним застосуванням матеріального закону"¹. Це визначення не зовсім точне. Вирок являє собою підсумок всієї діяльності органів попереднього слідства та суду, і тому якщо допущене суттєве порушення кримінально-процесуальної форми в діяльності, яка передувала постановленню вироку, тим самим виключає можливість визнання його законним.

Для винесення законного вироку необхідне дотримання процесуального закону протягом всього провадження по справі, а також належне застосування кримінальних та інших законів при постановленні вироку². Іншими словами, законність вироку – це відношення висновків суду до закону.)

Інші автори дають більш вузьке поняття законності вироку, вважаючи, що воно повинно охоплювати при розслідуванні та розгляді кримінальних справ дотримання вимог тільки кримінального та кримінально-процесуального законів³.

Неправильно обмежувати законність вироку належним застосуванням тільки матеріальних кримінальних законів, тому що в ряді випадків при вирішенні справи суд застосовує не тільки кримінальні зако-

¹ Строгович М.С. Проверка законности и обоснованности судебных приговоров. – М.: Наука, 1956. – С.65; см.также: Каз'яц.М. Правовая природа приговоров в советском уголовном процессе. – Саратов, 1951. – С.150; Пашкевич П.Ф. Законность и обоснованность судебного приговора: Автореф. дисс... канд. наук. – М., 1958; Перлов И.Д. Приговор в советском уголовном процессе. – М.: Госюриздат, 1960. – С.195 и др.

² См. Бажанов М.И. Законность и обоснованность основных судебных актов в сов. уголовном судопроизводстве: Автореф. дис... докт. наук. – Харьков, 1967.

³ Чельцов М.А. Советский уголовный процесс. – М., 1962. – С.406.

ни. Наприклад, при вирішенні питань, пов'язаних з цивільним позовом в кримінальній справі, велике значення мають ті норми цивільного та цивільно-процесуального права, які регулюють матеріальну відповідальність за заподіяння шкоди. Крім того, суду інколи приходится звертатися до норм адміністративного, державного, трудового, фінансового, земельного та інших галузей права.

Згідно КПК неправильне застосування кримінального закону, яке тягне за собою скасування вироку, це, по-перше, незастосування судом кримінального закону, який необхідно застосувати, по-друге, застосування кримінального закону, який не підлягає застосуванню; по-третє, неправильне тлумачення закону, яке суперечить його точному змісту /ст.371 КПК України/.

Належне застосування кримінального закону при постановленні вироку означає, в першу чергу, правильну кваліфікацію злочину, в якому підсудний визнаний винним, призначення покарання, яке відповідає ступеню та характеру суспільної небезпеки вчиненого злочину та особи засудженого, визнання особи особливо небезпечним рецидивістом при наявності до того підстав. Призначення міри покарання повинно бути результатом старанного дослідження як обтяжуючих, так і пом'якшуючих вину обставин, особи підсудного.

Тільки законний вирок забезпечує виховний результат судової діяльності. Являючись виявленням правосвідомості суддів, законний вирок формує правосвідомість громадян, впроваджує правову ідеологію, зміцнює віру громадян в непорушність їх прав та законних інтересів.

Встановлена законом кримінально-процесуальна форма забезпечує здійснення прав всіма учасниками процесу та повне, об'єктивне і всебічне дослідження кримінальних справ, правильне їх вирішення. Тому строге дотримання кримінально-процесуальних норм при провадженні кримінальних справ є обов'язковою умовою законності та об'єктивності вироку. Однак не будь-яке порушення процесуального закону тягне визнання вироку незаконним, а тільки те, яке шляхом порушення або обмеження гарантованих законом прав учасників процесу при розгляді справи, або іншим шляхом могло перешкодити суду об'єктивно, повно та всебічно дослідити справу та вплинуло або могло вплинути на постановлення законного та обґрунтованого вироку /ст.370 КПК України/. Такі процесуальні порушення називаються істотними, та наявність їх виключає можливість визнання вироку правосудним.

Так, ст.287 КПК України зобов'язує головуючого в судовому засіданні роз'яснити підсудному його права заявляти відвід суддям, прокурору, секретарю судового засідання та в'яснити у підсудного, чи заявляє він відвід. Недотримання /невиконання/ цієї вимоги закону завжди є процесуальним порушенням, але якщо у підсудного не було підстав для відводу суддів і не було намірів заявляти відвід, це порушення не тягне за собою скасування вироку. Якщо ж буде встановлено, що підсудний мав підстави для відводу будь-кого із суддів, але відвід не заявив із-за того, що не знав такого права, яке не було йому роз'яснено, то в цьому випадку, як незаконний та необґрунтований підлягає скасуванню.

Хоча неістотне порушення вимог процесуальної форми при розслідуванні та розгляді кримінальних справ не тягне за собою скасування вироку, однак це ні в якій мірі не означає, що признається допустимим будь-яке недотримання вимог процесуального закону. Суд в процесі судового розгляду повинен переконати всіх осіб, які приймають участь в справі, та всіх присутніх в залі засідання в обов'язковості суворого дотримання законів, а тому сам в першу чергу повинен суворо дотримуватися закону і не допускати його порушення.

Найбільш повний перелік істотних порушень вимог кримінально-процесуальної форми, які обов'язково тягнуть скасування вироку, наводить КПК України /ст.370/, а саме: 1/ якщо справу не було закрито при наявності підстав, передбачених ст.282 КПК; 2/ якщо справа розглянута в незаконному складі суду; 3/ якщо справу розглянуто у відсутності підсудного в тих випадках, коли по закону його присутність обов'язкова; 4/ якщо справу розглянуто судом без участі захисника в тих випадках, коли по закону його участь обов'язкова; 5/ якщо справу розглянуто без участі перекладача в тих випадках, коли підсудний не володіє мовою, на якій проводилось судочинство; 6/ якщо порушена таємниця наради суддів в нарадчій кімнаті; 7/ якщо вирок не підписаний ким-небудь із членів суду; 8/ якщо в справі відсутній протокол судового засідання або він не підписаний головуючим чи секретарем; 9/ якщо судом порушені вимоги КПК, які встановлюють відкритий судовий розгляд справи, обов'язковість пред'явлення обвинувачення і пред'явлення обвинувальному матеріалів попереднього слідства, незмінність складу суду по справі, надання підсудному права на захисну промову при відсутності захисника; а також надання підсудному останнього слова.

Дотримання вище вказаних вимог кримінально-процесуальної форми являється однією із важливих гарантій досягнення об'єктивної

істини і тому при їх порушенні завжди виникає обґрунтований сумнів в достовірності висновків суду, внаслідок чого вирок по даній справі не може бути визнаний актом правосуддя і підлягає скасуванню. Подібні процесуальні порушення повинні тягнути за собою скасування вироку у всіх випадках, незалежно від конкретних обставин справи.

Вирок може бути визнаний законним і обґрунтованим, якщо наділений певною процесуальною формою, містить всі необхідні реквізити і винесений суддями, які не підлягають відводу по даній кримінальній справі.

Таким чином, під законністю вироку слід розуміти дотримання кримінально-процесуальних законів при розслідуванні, розгляді та вирішенні справи та при постановленні вироку, а також правильне застосування кримінальних та інших законів при вирішенні питання про кваліфікацію злочину, покарання злочинця та відшкодування збитків, заподіяних злочинцем, а також при вирішенні інших питань, які виникають по кримінальній справі.

Поняття обґрунтованості вироку пов'язане з достовірним вирішенням питань, які належить встановити по кримінальній справі.

Не дивлячись на окремі незначні, скоріше редакційні розбіжності в нормах кримінально-процесуальних кодексів співдружності незалежних держав, питання, відповіді на які складають зміст вироку, можуть бути поділені на п'ять груп /ст.324 КПК України/.

Перша група питань відноситься до події злочину: чи мало місце діяння, у вчиненні якого обвинувачується підсудний; чи має це діяння склад злочину і якою саме статтею закону він передбачений; чи винен підсудний у вчиненні цього злочину.

Питання другої групи відносяться до покарання: чи підлягає підсудний покаранню за вчинений ним злочин; чи є обставини, що обтяжують або пом'якшують відповідальність підсудного і які саме; про визнання підсудного особливо небезпечним рецидивістом; яка саме міра покарання повинна бути призначена підсудному і чи повинен він її відбувати /наприклад, відстрочка покарання неповнолітньому обвинуваченому/; визначення виду виправно-трудової колонії, якщо особу засуджено до позбавлення волі.

Третя група питань відноситься до цивільно-правових наслідків злочину: чи підлягає задоволенню пред'явлений позов, на чю користь та в якому розмірі і чи підлягають відшкодуванню збитки, заподіяні потерпілому, якщо цивільний позов не був заявлений; що робити з майном, описаним для забезпечення цивільного позову і можливої конфіскації майна; що зробити з речовими доказам., зокрема з гро-

шма, цінностями та іншими речами, нажитими злочинним шляхом; на кого повинні бути покладені і в якому розмірі судові витрати; про відшкодування засобів, витрачених на лікування громадян, які потерпіли від умисних злочинів.

Питання четвертої групи гарантують реальність виконання вироку - вибір запобіжного заходу у відношенні підсудного до вступу в законну силу.

І врешті до п'ятої групи можуть бути віднесені питання, зв'язані з примусовим лікуванням, з встановленням над засудженим опіки, про охорону його майна, про влаштування неповнолітніх дітей засуджених, які залишилися без батьків.

Вирішення питань про подію злочину, про винність особи, притягнутої до кримінальної відповідальності, про його покарання у випадку визнання винності доказаної, а також і інших питань, перелічених вище, складає зміст вироку. Він повинен відповідати обставинам, встановленим судом в процесі судового слідства. Для цього необхідно: а/ щоб вирок був результатом всебічного та повного дослідження справи і був оснований на зібраних шляхом такого дослідження доказах; б/ щоб висновки суду, які містяться у вирокі, були основані на правильній оцінці всіх доказів, які є в справі в їх сукупності та взаємозв'язку; в/ щоб висновки суду про наявність та відсутність шуканих фактів були достовірні.

Обґрунтованість вироку означає не тільки встановлення з достовірністю події злочину та винності обвинуваченого, вона також включає призначення справедливої міри покарання, яка відповідає ступені громадської небезпеки даного злочину та особи, яка його вчинила.

Вирок повинен бути обґрунтований і в частині цивільного позову. Це означає, що висновки суду, які відносяться до даного питання, повинні базуватися на обставинах, які з достовірністю устанавлюють підстави цивільного позову і розмір майнової шкоди, яка заподіяна злочинним посяганням.

Таким чином, обґрунтованість вироку - це така його властивість, при якій висновки суду про подію злочину, про винність і невинність підсудного у вчиненні злочину, про призначення йому міри покарання, про задоволення або відмову в цивільному позові, а також вирішення всіх інших питань, які виникають по кримінальній справі, з достовірністю витікають із повністю зібраних доказів, розглянутих судом в процесі судового розгляду.

Однак в процесуальній літературі висловлений інший погляд на поняття обґрунтованості вироку. Так, Я.О.Мотовиловкер вважає, що

обгрунтованим слід рахувати вирок, "винесений з дотриманням тих вимог закону, перевірка дотримання яких можлива тільки, якщо виникнути в суть справи"¹.

З таким поняттям обгрунтованості не можна погодитися. Адже будь-яке порушення закону можна встановити, тільки виникнувши в суть справи.

Між законністю та обгрунтованістю вироку існує органічний взаємозв'язок та взаємозалежність. Вони становлять собою дві сторони його правосудності, якими повинен бути наділений кожний акт правосуддя, що набрав законної сили. Тому вирок може бути або правосудним, тобто законним та обгрутованим, або неправосудним, тобто незаконним та необгрутованим. "Законність та обгрутованість - це дві необхідні, органічно пов'язані властивості судового вироку, і їх, зрозуміло, не можна механічно відділити одне від одного"².

Так, при неправильному застосуванні кримінального закону, наприклад, при неправильній кваліфікації злочину, оскільки вона не відповідає обставинам справи, встановленими в процесі судового розгляду, і вирок буде незаконним і необгрутованим. Кримінально-процесуальне право забезпечує такий порядок розслідування і розгляд кримінальної справи, який гарантує повноту та всесторонність дослідження справи та правильне її вирішення. Тому порушення встановленого законом порядку тягне за собою неповноту дослідження справи та виключає можливість визнати правосудним постановлений при цих умовах вирок.

Ст.323 КПК України вимагає, щоб суд виносив вирок тільки у відповідності з тими доказами, які були розглянуті в судовому засіданні. Якщо ж суд в порушенні цих вимог закону обгрутовує свій вирок на матеріалах попереднього слідства, не розглянутих і не перевірених в судовому розгляді, то вирок буде незаконним і одночасно необгрутованим, тому що висновки суду не встановлюють по справі об'єктивної істини.

¹ Мотовиловкер Я.О. Некоторые вопросы теории советского уголовного процесса в свете нового уголовно-процессуального законодательства. - С.165.

² Строгович М.С. Проверка законности и обоснованности судебных приговоров. - С.65-66. См. также: Бажанов М.И. Проверка законности и обоснованности определений вышестоящих судов / процессуальные нарушения как основания отмены определений // Учен. зап. Харьк. юрид. ин-та. - 1955. - Вып.6. - С.85-86; Ривлин А. Пересмотр судебных приговоров в СССР. - М., 1958 и др.

Таким чином, законність та обґрунтованість являють собою не ізольовані одна від одної, а внутрішньо пов'язані, доповнюючі властивості вироку як акту правосуддя.

Однак ряд авторів вважають, що за певних умов вирок може бути незаконним, але обґрунтованим. Так, І.Д.Перлов стверджував, що якщо вирок не підписаний будь-ким із складу суду, то він буде незаконним, але обґрунтованим, якщо висновки суду відповідають об'єктивній дійсності¹. Це ствердження невірне через те, що в цьому випадку вирок взагалі недійсний, і, отже, ставити питання про його обґрунтованість не можна. Вирок, не підписаний суддею, не може бути визнаний актом правосуддя.

Суд пізнає, досліджує минулі події. Метод цей звичайно іменується ретророзповіддю та визначається як "процедура опосередкованого ривідного одержання знань про теперішні або інші минулі предмети"².

Функціональне призначення знання судці в механізмі постановлення вироку заключається в тому, що вона характеризує результат судового пізнання з точки зору його істинності або помилковості. Результат пізнання по кримінальній справі може бути істинним або помилковим. Істинність знання характеризує останнє з точки зору відповідності його фактам об'єктивної дійсності, тобто зміст знання. Достовірність та імовірність вказують на ступінь доказаності висновку суду. Достовірним признається висновок, при якому істинність знання суду при винесенні вироку про наявність або відсутність фактів, які входять в предмет доказування /ст.64 КПК України/, повністю досліджена, встановлена доказами та по переконанню суддів не потребує подальшого обґрунтування, а тому виключає будь-яке інше вирішення кримінальної справи.

Логічне розуміння імовірності полягає в тому, що вона являє собою ступінь підтвердження висловлювань, тобто, є характеристикою співвідношення того або іншого висловлення та достовірності знання. Якщо судження про щось підтверджується імовірним знанням, то його імовірність дорівнює 1, а якщо воно протирічить достовірному знанню, вона дорівнює 0.³

¹ Перлов І.Д. Приговор в сов.уголовном процессе. - С.197 /сноска 1/. Комментарий к УПК РСФСР. - 1963. - С.545; Противопоставление "законности" и "обоснованности" процессуального акта содержится в: Якупов Р.Х. Возобновление предварительного следствия. - Волгоград, 1976.

² Никитин Е.П. Метод познания прошлого // Вопр. философии. - 1966. - № 8. - С.84.

³ См. подробно: Рузавин Г.И. Логические вероятности и индуктивные выводы // Вопр. философии. - 1967. - № 3. - С.75.

Достовірність знання суддів при винесенні вироку про подію злочину як характеристика його доказаності також опосереднена свідомістю судді, його навиками та умінням при розгляді кримінальних справ, тобто рівнем його професійної майстерності і професійної правосвідомості. Доказаність знання, таким чином, залежить від того, які явища об'єктивної дійсності досліджувались судом, яка сукупність доказів встановлена в судовому засіданні для обґрунтованості кінцевого висновку, висловленого у вироку, які конкретні докази лягли в основу судового рішення. При цьому достовірним являється знання, яке однозначне і не має ступенів свого виразу.

"Знання про обставини досліджуваної події, - обґрунтовано відзначає А.А.Старченко, - формується як єдність ствердження та заперечення, єдність позитивного та негативного знання. В якості позитивного знання в даному випадку виступає достовірна вказівка на те, що послужило дійсною причиною досліджуваної події; в якості негативного знання - достовірне уявлення про те, чим не могла бути вивана ця подія"¹.

Як уже відзначалось, результат пізнання по кримінальній справі в суді може бути істинним або помилковим. Істинність результату пізнання свідчить про об'єктивність знання суддів, а помилковість - про суб'єктивізм знання, яке не відображає правильно досліджуваних по справі обставин. "Істинність протистоїть помилковості, як об'єктивність змісту знання його суб'єктивності"².

При цьому не слід у всіх випадках абсолютно протиставляти істинні та помилкові висновки, оскільки істинність знання, одержаного в процесі судового пізнання, завжди представлена єдністю суб'єктивних та об'єктивних елементів. Тому в цілому помилкові висновки суду також можуть заключати в собі істинні моменти, які виступають як випадкові в загальній структурі помилкового знання, і навпаки, в цілому істинні висновки можуть мати в своєму складі помилкові знання.

"Відносність протиставлення істини та помилковості, - справедливо відзначає В.П.Копнін, - полягає перш за все в тому, що в реальному пізнанні немає істини в "чистому" вигляді, цілком вільної від моментів неістини, тобто помилковості... кожний дійсний процес руху пізнання означає рух від неістини до істинного,

¹ Старченко А.А. Логика в судебном исследовании. - М.: Наука, 1959. - С.208; см. также: Фаткуллин Ф.Н. Общие проблемы процессуального доказывания. - С.26-27.

² Копнін В.П. Введение в марксистскую гносеологию. - Киев, 1966. - С.150.

а він не вільний від моментів ілюзорності, помилковості"¹.

В кримінальному судочинстві "вузькою областю", де необхідне абсолютне протиставлення істинного та помилкового знання, є питання про наявність або відсутність події злочину і про винність особи, яка його вчинила. Із сказаного випливає, що окремі висновки суддів по кримінальній справі можуть розглядатися в прогностичному аспекті. Наприклад, вибрана міра покарання не тільки повинна відповідати характеру та ступеню громадської небезпеки вчиненого злочину, особи винного та обставинам, які пом'якшують та обтяжують відповідальність, але і забезпечувати виховання та перевиховання засудженого. В останньому моменті і полягає прогностичний аспект висновку суду. Іншими словами, при застосуванні категорій істини до покарання /вид, міра/ слід виходити із розуміння істини не тільки як правильного відображення указаних вище обставин в свідомості суддів, але як і істини, що входить в їх передбачення /як відображення елементів майбутнього в теперішньому/. А саме, прогностична функція знань судді при виборі міри покарання обумовлена його вмінням орієнтуватися в психічних властивостях підсудного, в його "внутрішньому світі", що звичайно обумовлено розумінням задач кримінального судочинства, характером та спрямованістю в державі загальної та спеціальної превенції.

В цьому ж плані правомірно розглядати міри для ліквідації причин та умов, які сприяють вчиненню окремих злочинів, що пропонуються судом в конкретній кримінальній справі.

Спірним уявляється таке положення Ю.К. Орлова: "Відповідність об'єктивної дійсності розуміється цілком по-різному стосовно до діяльності пізнавальної та практичної. Результат пізнавальної діяльності відповідає реальності в тому сенсі, що його зміст відображає цю реальність; практична діяльність, рішення повинні базуватися на реальності, виходити із неї, враховуючи об'єктивно існуючі фактори. Принципова різниця між цими видами діяльності залишається в відношенні тієї та іншої до об'єктивної дійсності: перша повинна відображати дійсність такою, яка вона є, друга направлена на зміну обставин... Категорія істинності застосовується тільки до результатів пізнавальної діяльності; будь-яка практична дія, рішення, хоч і базуються на істинному знанні, не можуть бути

¹ Кошин П.В. Введение в марксистскую гносеологию. - С.139.

ні істинними, ні помилковими"¹. Якщо ці положення висловлені автором до рішень типу "команд" або до нормативних висловлювань типу "не вбий", то вони самі по собі зауважень не визивають. Але судові рішення не може бути віднесено до нормативних висловлювань, які розробляються деонтичною логікою. Судовий вирок по конкретній кримінальній справі не спрямований на зміну дійсності в смислі, якому розуміє Ю.К.Орлов. Він містить в собі результат пізнання по кримінальній справі та правові висновки із пізнаваних суддями фактів об'єктивної дійсності. Немає достатніх підстав для поділу судової діяльності на пізнавальну та практичну. Пізнавальна діяльність суддів включає в себе і практичну; перша опосередковує другу, їх не можна виділити навіть в абстракції, оскільки результат пізнавальної /практичної/ діяльності суддів завжди виражається в їх рішенні, яке повинно відповідати як реальній дійсності, так і правовим вимогам, які пред'являються до змісту рішення. В цьому смислі судовий вирок повинен оцінюватися з позиції істинності або помилковості, оскільки він містить міркування /судження/ суддів з тих питань, які вирішуються в даному процесуальному акті /а всяке міркування оцінюється з позиції істинності або помилковості/. В іншому випадку слід би визнати, що судові рішення не містить об'єктивних елементів, а цілком виражає тільки суб'єктивну думку суддів. Висловлена Ю.К.Орловим точка зору через її крайній суб'єктивізм з цих підстав не може бути сприйнята як правильна.

Істинне знання сприяє формуванню категоричності висновків суддів по суті кримінальної справи. Значення категоричності висновків заключається в тому, що, по-перше, з ними закон пов'язує наступ певних правових наслідків /наприклад, загальнообов'язковість вироку/, тобто категоричність висновків, їх безумовність має владно-розпорядний, загальнообов'язковий характер та тягне за собою виникнення процесуальних правовідносин між судом та тими особами, у відношенні яких ці висновки сформульовані. По-друге, категоричність висновків означає, що вони відображають знання іменно суддів, якщо суддя відходить від власного знання та підмінює його думкою допитаних осіб або учасників процесу, його висновки не повинні мати правового характеру. Винесений при такій ситуації вирок не може бути визнаний законним та обґрунтованим, оскільки не виражає знання самого суду

¹ Орлов Ю.К. О соотношении и содержании категорий истины и достоверности в судебном доказывании // Вопр. борьбы с преступностью. - 1976. - Вып. 25. - С. 141.

про наявність події злочину та винності підсудного. По-третє, категоричність висновків означає, що суд прийшов до єдино можливих висновків, які виключають інше рішення по справі, і знання суддів обґрунтовані дослідженою по справі сукупністю доказів, тобто знання істинні та достовірно доказані. Якщо ж знання суддів про винність підсудного є імовірними, то у наявності буде всього тільки їх припущення про винність підсудного, яке не виключає можливості того, що злочин зовсім не був скоєний або скоєний не підсудним, а кимось іншим. Яким би не був високим ступінь імовірності обвинувальних висновків, до яких прийшов суд, завжди залишається можливим інше вирішення кримінальної справи. В цьому випадку об'єктивна істина у кримінальній справі не може бути визнана встановленою вироком суду і справа повинна бути направлена на додаткове розслідування; якщо суд вбачає, що таке розслідування не дасть необхідних результатів, підсудний має бути оправданий.

Таким чином, рівні знання суддів /знання імовірне і знання достовірно/ "відрізняються одне від одного способом досягнення об'єкту, глибиною та повнотою його відображення, доказаністю, характером побудови системи знання"¹.

Метою кримінально-процесуального дослідження є одержання істинних та достовірно доказаних висновків /знань/. Тому і знання суддів з питань, які підлягають вирішенню у вирозі, повинні бути об'єктивно істинними та достовірними. Істинність та достовірність - тісно пов'язані, взаємообумовлюючі якості знань суддів, об'єктивізовані у судовому вирозі.

Істинність знання суддів характеризує його з точки зору відповідності знання, яке лежить в основі вироку, об'єктивній реальності /предмету доказування/. Висновок судді про те, що підсудний вчинив /не вчинив/ інкримінуємий йому вчинок, може бути істинним або помилковим. Достовірність та імовірність - характеристика доказаності знання і відношення до нього суб'єкту пізнання /судді/ з позиції відповідності його змісту меті судового пізнання. Категорії достовірності та імовірності дають можливість "досліджувати процес одержання істинного знання, механізм переростання знання недостовірного в достовірне"²; виявляти фактори, які негативно або по-

¹ Копнин П.В. Философские идеи В.И.Ленина и логика. - М.: Наука, 1969. - С.23.

² Орлов Ю.К. О соотношении и содержании категорий истины и достоверности в судебном доказывании. - С.130.

зитивно впливають на досягнення мети, яка стоїть перед цим процесом. Як відзначається у філософській літературі, категорія істини в цьому плані не зовсім підходить, в кращому випадку вона дозволяє судити тільки про доказаність або недоказаність уже готового, сформованого знання¹.

В кримінальному судочинстві, як уже підкреслювалось, достовірними можуть бути визнані тільки такі знання суддів, об'єктивність яких про наявність або відсутність фактів, які входять в предмет доказування, вичерпно встановлена доказами, що перевірені в судовому розгляді, та по переконанню суддів, не потребує подальшого обґрунтування, а тому виключає інше рішення у кримінальній справі.

При цьому не можна ототожнювати достовірність та істинність². Поняття істинності, достовірності та імовірності розкриває різні аспекти знання, одержаного в результаті судового доказування. Достовірність - це не синонім тільки істинності будь-якого ствердження суду, можна достовірно встановити помилковість суджень /наприклад обвинувального висновку органів попереднього слідства/. Тому імовірне знання не можна ототожнювати з помилковим, а достовірне - з істинним. Достовірність висновку в кримінальному судочинстві - це завжди його об'єктивна однозначність в силу вичерпної його доказаності, тоді як імовірність допускає багато висновків. В зв'язку з цим не можна визнати правильним судження А.М. Ларіна, який вважає, що достовірність - це істина, імовірність - знання неістинне³.

У вироку суду об'єктивізовані соціальні, правові, етичні, життєві знання суддів, знання про обставини, які підлягають доказуванню у кримінальній справі, та осмислений громадсько-політичний та професійний досвід суддів.

¹ Смирнов Л.В. Вероятность и достоверность как гносеологические характеристики знание // Вopr. гносеологии, логики и методологии научного исследования. - Л., 1972. - С.41-42.

² Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса. - М., 1968. - Т.1. - Гл. IX; Ривлин А.Л. Законность, обоснованность, истинность в уголовном судопроизводстве и их взаимосвязь // Правоведение. - 1969. - № 2; Бедкин Р.С. Собрание, исследование и оценка доказательств. - С.59. На необхідність розмежовувати ці поняття в процесуальній літературі указують: Ратинов А.Р. Вопросы познания в судебном доказывании // Сов. государство и право. - 1964. - № 8; Эйсман А.А. Соотношение истины и достоверности в уголовном судопроизводстве // Сов.государство и право. - 1966. - № 6; Лузгин М. Расследование как процесс познания. - М.; 1969. - С.161; Резник Г. Внутреннее убеждение при оценке доказательств. - М.: Юрид. лит., 1977.

³ Ларин А.М. Работа следователя с доказательствами. - М.: Юрид. лит., 1966.

П.А.Лупінська, П.Н.Сергейко відносять до властивостей вироку: його справедливість як моральну характеристику судових рішень¹.

Дійсно, в області моралі в даний час на перший план висувуються не вузькопрофесійні, а загальногромадські – моральні вимоги, підвищуються етичні, загальнокультурні вимоги до розгляду та вирішення кримінальних справ, на що неодноразово зверталась увага в керівних роз'ясненнях Пленуму Верховного Суду України в наказах та інструкціях Генерального Прокурора України.

Разом з тим справедливість судового рішення не може бути самостійною властивістю вироку, оскільки правильне застосування вимог закону при постановленні вироку та достовірність всіх судових констатацій, які містяться в ньому, означає справедливе, тобто таке вирішення кримінальної справи, яке відповідає вимогам моралі. Відношення вироку до норм моралі завжди опосередковане законом, який регулює кримінально-процесуальну діяльність.

Кримінальному процесу відомі два види вироків – обвинувальний та виправдувальний /ст.327 КПК України/.

Відповідно до ст.327 КПК України суд постановляє виправдувальний вирок, якщо не встановлено події злочину, у вчинку підсудного немає складу злочину і не доказана участь підсудного у вчиненні злочину. Тут слід відзначити, що в судовій практиці, на жаль, зустрічаються випадки, коли суд в мотивувальній частині використовує формулювання, які порочать особу, у відношенні якої виноситься виправдувальний вирок. Вишестоящі суди постійно виключають із вироку ці факти, оскільки вони залишають виправдану особу по суду у підозрінні.

Обвинувальний вирок суд виносить у випадках, коли в ході судового слідства достовірно встановлені подія злочину та винність особи, притягнутої до кримінальної відповідальності. В свою чергу, обвинувальні вирокі діляться на три види:

- а/ обвинувальний вирок з призначенням підсудному покарання;
- б/ обвинувальний вирок без призначення підсудному покарання;
- в/ обвинувальний вирок з звільненням підсудного від покарання.

Суд виносить обвинувальний вирок без призначення підсудному

¹ Лупинская П. Справедливость решений в уголовном судопроизводстве // Соц. законность. – 1972. – № 3; Сергейко П.Н. Законность, обоснованность и справедливость судебных актов. – Краснодар, 1974.

покарання, якщо до моменту розгляду справи в суді діяння втратило громадську небезпеку або особа, яка його вчинила, перестала бути громадсько небезпечною /ст.327 КПК України/. Правомірність постановлення даного виду обвинувального вироку у зв'язку із зміною обставин викликає сумніви.

Закон /ст.7 КПК України/ надає право суду /як і прокурору, слідчому та органу дізнання при згоді прокурора/ закрити кримінальну справу, якщо ще до часу розгляду справи в розпорядчому засіданні /як і на час провадження попереднього слідства/ внаслідок зміни обставин вчинене діяння або особа, яка вчинила його, перестали бути суспільно небезпечними.

Таким чином, звільнити особу від кримінальної відповідальності з зупиненням кримінальної справи внаслідок того, що вчинок перестав бути суспільно небезпечним, можливо в досудових стадіях кримінального процесу або в стадії віддання до суду. До такого висновку приводить аналіз ч.2 ст.7 КПК України, згідно з якою суд може звільнити від покарання особу, яка вчинила злочин, якщо визнає, що в силу подальшої бездоганної поведінки та чесного відношення до праці ця особа на час розгляду справи в суді не може бути визнана суспільно небезпечною.

Перш за все важливо звернути увагу на те, що при діючій конструкції кримінально-процесуального закону, який регулює порядок звільнення від кримінальної відповідальності, не ясно, чому суд в стадії судового розгляду може звільнити особу від кримінальної відповідальності та закрити справу на підставі ст.8 та 10 КПК України, а звільнити від кримінальної відповідальності підсудного внаслідок зміни обставин не має права, а може тільки звільнити його від відбування покарання. Частина 2 ст.7 КПК України не погоджується зі ст.327 КПК України, яка допускає постановлення обвинувального вироку без призначення покарання, якщо на момент розгляду справи в суді вчинок втратив суспільну небезпеку або особа, яка його вчинила, перестала бути суспільно небезпечною. Стаття 327 КПК України охоплює підстави до звільнення від кримінальної відповідальності і підстави до звільнення від покарання, що є сумнівним¹. Ми не бачимо теоретичних перешкод до того, щоб суд і в судовому розгляді мав право внаслідок зміни обставин звільнити підсудного від кримінальної відповідальності та закрити кримінальну справу.

¹ Іншої точки зору дотримується Володіна Л.М. Див.: Прекращение уголовных дел вследствие изменения обстановки и в связи с направлением для применения мер общественного воздействия в стадии предварительного расследования: Автореф. дис. ... канд.юрид. наук-Л., 1976.

Таким чином, винести обвинувальний вирок без призначення підсудному покарання суд має право тільки при умовах, вказаних в ч.2 ст.7 КПК України.

Суд постановляє обвинувальний вирок із звільненням засудженого від покарання у випадках, передбачених ст.пп. 3 і 4 ч.1 ст.6 КПК України, якщо ці обставини виявляються в стадії судового розгляду.

В зв'язку з цим відзначимо неточність в чинному законодавстві. Згідно з процесуальним законом, якщо скінчення строків давності виявляється в стадії судового розгляду, суд доводить розгляд справи до кінця і постановляє обвинувальний вирок із звільненням засудженого від покарання. Це положення суперечить ст.48 КК України, згідно з якою в справах про злочини, за вчинення яких до винного за законом може бути застосовано смертну кару, суд, якщо не знайде можливим застосувати давність, заміняє смертну кару позбавленням волі.

А тому для приведення кримінально-процесуального законодавства у відповідність з кримінальним законодавством п.3 ст.1 ст.6 КПК України необхідно викласти в такій редакції: за скінченням строків давності, окрім випадків, передбачених ч.4 ст.48 Кримінального кодексу України, .

Контрольні запитання

1. Назвіть ознаки правосуддя з кримінальних справ.
2. Які акти, крім вироку, є актами правосуддя?
3. Назвіть головні ознаки вироку – акту правосуддя.
4. Які властивості вироку передбачені законом?
5. Які види преюдиції існують в кримінальному судочинстві?
6. Дайте визначення законності і обґрунтованості вироку. Як вони співвідносяться?
7. Які питання вирішуються при постановленні вироку?

ПІДСТАВИ ПОСТАНОВЛЕННЯ ВИПРАВДУВАЛЬНОГО ВИРОКУ

При постановленні виправдувального вироку суд повинен достовірно доказати відсутність події злочину або відсутність в діях підсудного складу злочину.

Виправдувальний вирок повинен бути поставлений, коли не доказано участі підсудного у вчиненні злочину /ст.327 КПК України/. В юридичній літературі не склалося необхідної єдності думок щодо

оцінки названої підстави до виправдання підсудного, а також про характер знань та переконань судді при винесенні вироку з цієї підстави.

Деякі автори виходять з того, що формула виправдання "коли не доведено участі підсудного у вчиненні злочину" не виключає сумнівів в невинності підсудного, а тому її необхідно замінити на більш категоричну формулювання, яка виключає будь-який сумнів в його невинності. Наведемо далеко не повний перелік запропонованих змін цієї підстави до виправдання: "підсудний не вчинив тих дій, які ставились йому до вини" /М.С.Строгович/, "за невинністю обвинуваченого" /В.З.Лукашевич/, "за тим, що обвинувачений не вчинив злочину" /В.М.Савицький/, "за зняттям з підсудного обвинувачення як необґрунтованого" /П.Ф.Пашкевич, А.Я.Дубинський/, "за непричетності до вчиненого злочину" /Ю.А.Іванов/, "за невстановленням вини підсудного" /В.Д.Арсеньєв/, "за необґрунтованістю висновків про вчинення злочину підсудним" /В.Г.Заблоцький/, "невчинення підсудним злочину, обвинувачення в якому йому було пред'явлено" /Р.М.Оганесян/, "встановлено, що обвинувачений не приймав участі у діянні, що йому приписується" /М.М.Скворцов/, "недоказаність вчинення підсудним злочину та доказаність скоєння злочину не підсудним" /М.Ф.Маликов/¹.

¹ Строгович М.С. Об истине оправдательного приговора // Проблемы судебной этики. - М.: Юрид. лит., 1974. - С.98; Лукашевич В.З. Гарантии прав обвиняемого в стадии предания суду. - Л., 1966. - С.99; Савицкий В.М. По поводу уголовно-процессуальных гарантий права невиновного на реабилитацию // Сов. государство и право. - 1965. - № 9; Пашкевич П.Ф. Изменяют ли процессуальные нормы о судебном приговоре // Учен. зап. ВНИИСЗ. - 1969. - Вып.18. - С.171; Заблоцкий В.Г. Основания постановления оправдательного приговора // Труды Иркут. ун-та. - 1971. - Т.81. - Сер. юрид. - Вып.11. - Ч.4. - С.127; Арсеньев В.Д. Установление истины при прекращении уголовных дел и презумпция невиновности // Труды Иркутск. ун-та. - 1963. - Т.XXXII. - Сер. юрид. - Вып.6. - Ч.1; Оганесян Р.М. Оправдательный приговор в советском уголовном процессе. - Ереван, 1972. - С.83; Скворцов Н.М. Оправдательный приговор и прекращение дела в суде по реабилитирующим основаниям в советском уголовном процессе: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. - М., 1971. - С.12; Маликов М.Ф. Оправдательный приговор в советском уголовном процессе: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. - Казань, 1974. - С.7 - 8; Дубинский А.Я. Прекращение уголовного дела в стадии предварительного расследования. - Киев, 1975.

"Перш за все необхідно, - правильно відзначає М.С.Строго-
вич, - безсуперечно признати, що виправдувальний вирок, по якій
би підставі він не був винесений, повністю знімає з підсудного об-
винувачення, реабілітує його, встановлює його невинність".¹

Разом з тим, на нашу думку, в наведених формулюваннях зміни
підстав до виправдання згідно ст.327 КПК України питання про не-
винність підсудного не ставиться в більш категоричній формі по-
рівняно з дією редакцією цієї норми. Дійсно в ст.327 КПК Украї-
ни закон має на увазі ситуації, які відповідають об'єктивним обста-
винам речей та які виникають при розгляді кримінальної справи в
суді, тобто, коли суд, досліджуючи зібрані по справі докази, прихо-
дить до висновку про те, що винність підсудного у вчиненні інкри-
мінуемого йому злочину не доведена і по переконанню суддів, не мо-
же бути доведена, якщо навіть вони приймуть рішення про повернення
справи на додаткове розслідування. Формула закону "не доведена
участь обвинуваченого у вчиненні злочину" об'єктивно відповідає
проблемній ситуації, яка складається по кримінальній справі. Запро-
поновані в літературі зміни цієї підстави до виправдання або охоп-
люються іншими підставами, або не підсилюючи категоричності висно-
ву суду про невинність підсудного, в практичному їх застосуванні
створюють додаткові труднощі для їх однозначного розуміння.

При цьому ми не можемо погодитися з думкою М.І.Бажанова, кот-
рий вважає, що ця підстава до виправдання "охоплює два такі випад-
ки: а/ виправдання підсудного, коли доказано, що злочин вчинено не
підсудним, а іншою особою; б/ виправдання підсудного, коли докази,
які є в справі, визивають сумніви, вони суперечливі та недостат-
ні"². По-перше, якщо встановлено, що злочин вчинено іншою особою,
то чому у відношенні підсудного повинен виноситись вирок за недо-
казанністю його участі у вчиненні злочину при всьому тому, що цей
вирок повністю його реабілітує. По-друге, згідно з чинним законом,
якщо встановлено, що злочин вчинено іншою особою /не підсудним/, то
підсудний повинен бути виправданий не за недоказанністю його участі
у вчиненні злочину, а за відсутністю в його діях складу злочину.

¹ Строгович М.С. Об истине оправдательного приговора // Проблемы
судебной этики. - С.93.

² Бажанов М.И. Законность и обоснованность основных судебных актов
в советском уголовном судопроизводстве: - С.21. По точку зору
поділяє Резник Г. Оправдание за недоказанностью // Сов. юстиция.-
1969. - № 1. - С.11.

Більш перспективною є класифікація підстав виправдання підсудного, яка поряд з вказаними в законі підставами буде містити таку підставу виправдання, як "підсудний не вчинив тих дій, за які він відданий до суду".

Діюча ж формула закону "не доведена участь підсудного у вчиненні злочину" відповідає об'єктивному положенню речей і не потребує змін. Що ж стосується пропозицій до підсилення гарантій, які виключають сумніви в винності виправданого згідно з п.3 ст.309 КПК РФ, то, по-перше, закон не допускає формулюровок, які ставлять під сумнів невинність виправданого /ст.334 КПК України, ст.314 КПК РФ/, по-друге, закон зобов'язує суддів зазначити в резолютивній частині виправдувального вироку про визнання підсудного невинним та по суду виправданим /ст.335 КПК України/, що являється достатніми гарантіями повної реабілітації виправданої особи.

Ми не поділяємо думки М.С.Строговича, що "сама ідея встановити гносеологічні відмінності для виправдувальних вироків, постановлених з першої /не встановлено події злочину – Ю.Г./, другої /в діянні підсудного немає складу злочину – Ю.Г./, третьої підстав повністю не правильна. Злочин або був вчинений, або не був вчинений. Підсудний або вчинив злочин, або не вчинив його... і якщо достатніх доказів для визнання підсудного винним немає, то з точки зору істинності досягнутого судом результату не має значення, більше доказів чи менше доказів було в розпорядженні суду"¹.

Зрозуміло, сама кількість доказів не визначає істинності висновків суду. Вироком суду в гносеологічному аспекті вирішуються два головних питання: чи мала місце подія злочину і чи винний підсудний в його вчиненні. Якщо злочинне діяння не мало місця або воно не містить ознак складу злочину, то питання про винність підсудного /про його участь в цій події/ відпадає і судом не вирішується /в такій послідовності обговорюються суддями питання, які вирішуються ними при постановленні вироку /ст.324 КПК України//.

Однак на гносеологічні відмінності в підставах виправдання вказує закон. Стаття 327 КПК України встановлює правило, у відповідності з яким, якщо при постановленні виправдувального вироку за недоказаністю участь підсудного у вчиненні злочину особа, яка

---

¹ Строгович М.С. Об истине оправдательного приговора // Проблемы судебной этики. – С.97.

вчинила злочин, залишається невиясненою, суд, після набрання ви-
роком законної сили, направляє справу прокурору для вжиття заходів
по встановленню особи, яка вчинила даний злочин і притягнення її
до кримінальної відповідальності. Це правило пояснюється тим, що
закон передбачає можливість виправдання, має на увазі, що подія
злочину встановлена достовірно¹. Таким чином, при виправданні під-
судного за недоведеністю участі у вчиненні злочину, знання суддів
про саму подію злочину повинні бути істинними та достовірно вста-
новлені, такими, що виключають, по їх переконанню, інше рішення цьо-
го питання.

Не можна погодитися з тим, що при винесенні вироку за недове-
деністю участі підсудного у вчиненні злочину судді взагалі не мають
переконання, а керуються тільки вимогами закону. Так, В.Д.Арсеньєв
вважає, що в даній ситуації судді "можуть бути і не переконані ні
в наявності, ні в відсутності шуканих фактів"². Цю точку зору під-
тримують і інші автори. Г.М.Резнік, наприклад, стверджує, що в ос-
нові цього виправдувального вироку лежить не внутрішнє переконання
судді в невинності підсудного, оскільки такого переконання у нього
не склалося, а вимоги кримінально-процесуального закону, згідно з
яким недоказана винність юридично дорівнюється доказаній невин-
ності³. Аналогічні погляди В.Г.Заблоцького⁴. На думку цих авторів,
судді при постановленні виправдувального вироку за недоведеністю
участі підсудного у вчиненні злочину взагалі не мають переконання.
Чи так це?

При вирішенні цього питання важливо врахувати запропоноване
Г.А.Геворкяном поняття імовірності. Він виділяє: а/ імовірність
об'єктивну, в основі якої лежить повторення масових явищ; б/ імо-

1 На цю обставину звертає увагу Лукашевич В.З. Прекращение уголов-
ного дела в стадии предварительного расследования по реабилитирую-
щим обвиняемого основаниям // Правоведение. - 1968. - № 4. Таку ж
позицію займає Арсеньєв В.Д. Установление истины при прекращении
уголовных дел и презумпция невиновности // Труды Иркут. ун-та. -
1963. - Т. XXXII. Сер. юрид. - Вып. 6. Ч. I. - С. 23.

2 Арсеньєв В.Д. Вопросы общей теории судебных доказательств в
советском уголовном процессе. - С. 159.

3 Резнік Г.М. Внутреннее убеждение при оценке доказательств. -
М.: Юрид. лит., 1977. - С. 112.

4 Заблоцкий В.Г. Обоснованность приговора в советском уголовном
процессе: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. - Иркутск, 1971. -
С. 12-13.

вірність суб"єктивну, яка характерна для психологічного стану суб"єкту при ситуації, коли він стоїть перед вибором між різними висловленнями або подіями /як міра довіри суб"єкту до певних явищ або подій/¹. І в тому і в іншому випадках імовірність як результат пізнання являється виразом часткової достовірності /істинності/ імовірного знання.

При винесенні виправдувального вироку за недоведеністю участі підсудного у вчиненні злочину, в гносеологічному аспекті, має місце суб"єктивна імовірність. Остання заключається в тому, що суд, не маючи достатніх доказів, які свідчать про винність підсудного, в силу презумпції невинності робить категоричний висновок про недоведеність його участі у вчиненні злочину. В даній ситуації суддя володіє частковою обгрунтованістю, яка не дозволяє йому прийти до безсумнівної достовірної переконаності у винності підсудного, зробити істинний висновок про це. Інакше кажучи, в названому випадку суд може зробити лише припущення про винність підсудного, тоді як закон для постановлення обвинувального вироку вимагає достовірного знання, яке виключає кожне інше рішення по суті справи, що розглядається. В такій ситуації суд не володіє достатніми даними для того, щоб спростувати як докази, які підтверджують винність підсудного, так і докази, які виправдовують його. При цьому, і ті і інші сукупності доказів несуть в собі об"єктивну інформацію, і це протиріччя не може бути усунуто при додатковому розслідуванні².

При винесенні виправдувального вироку за недоведеністю участі підсудного у вчиненні злочину судді володіють істинними та достовірно доведеними знаннями про подію злочину та імовірними знаннями про винність підсудного у вчиненні злочину, які не дають їм достовірних підстав зробити, за їх переконанням, категоричний та єдино можливий висновок про винність підсудного. Тому ми не згодні з позицією тих процесуалістів, які виходять з того, що в цілому висновки суддів при виправдовуванні підсудного за недоведеністю його участі у вчиненні злочину або тільки припустимі³, або тільки істинні⁴.

¹ Геворкян Г.А. Вероятное и достоверное знание. - Ереван, 1965. - С.102.

² Про об"єктивні імовірності того чи іншого факту, що ставиться до вини підсудного, він глумачиться на його користь.

³ Заблоцкий В.Г. Обоснованность приговора в советском уголовном процессе. - С.19.

⁴ Строгович М.С. Об истине оправдательного приговора // Проблемы судебной этики. - С.92.

Гносеологічний аспект цієї проблеми полягає в тому, що в знаннях суддів необхідно виділити істинні елементи, доведені достовірно, і такі, що в силу недостатності доказів оснований на припущенні. Такий підхід дає можливість: а/ намітити правильні перспективи у встановленні дійсно винної особи; б/ виявити недоліки попереднього та судового слідства; в/ встановити причини необґрунтованого при-тягнення громадян до кримінальної відповідальності¹.

ПІДСТАВИ ПОСТАНОВЛЕННЯ ОБВИНУВАЛЬНОГО ВИРОКУ

Для постановлення законного та обґрунтованого обвинувального вироку суд повинен по кожній кримінальній справі встановити обставини вчиненого злочину в точній відповідності з дійсністю та дати цим обставинам правильну юридичну оцінку, тобто повинен встановити об'єктивну істину в кримінальній справі, яка розглядається. Внаслідок дослідження судді приходять до знання, яке доказово посвідчене, охоплює те коло питань, відповіді на які повинен дати обвинувальний вирок.

В обвинувальному вирокі суд повинен викласти, в чому конкретно підсудний визнаний винним, час, місце та спосіб вчинення злочину, характер вини /намір, необережність/, мотиви та наслідки злочину, його юридичну кваліфікацію, визначити міру покарання, режим його відбування, вирішити питання про визнання або невизнання підсудного особливо небезпечним рецидивістом і врешті про задоволення або відмову в цивільному позові, а також про відшкодування збитків, які були заподіяні діями обвинуваченого.

Всі ці судійські констатації повинні бути достовірно встановлені доказами, що досліджені в судовому розгляді. Згідно з ст.327 КПК України обвинувальний вирок не може бути заснований на припущеннях та постановляється тільки при умові, якщо в ході судового засідання винність підсудного у вчиненні злочину доказана.

Це положення являється майже загально визнаним в теорії кримінального процесу та послідовно проводиться в судовій практиці. Тому ми не поділяємо точки зору деяких вчених про те, що задача досягнення істинного результату пізнання по кожній кримінальній

¹ Про зміст інших підстав постановлення виправдувального вироку див.: п.21 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 5 від 29 червня 1990 р.

справі є явно такою, що не може бути вирішеною в певних випадках¹. Так, на думку С.В.Курильова, яку підтримує В.Г.Заблоцький, із складу так званого "головного факту" /предмету доказування/ виділяється центральний – вчинення особою, яка притягнена до кримінальної відповідальності, суспільно небезпечного, протиправного, винного вчинку, який повинен бути доказаний достовірно, а міркування про нього суду повинно бути істинним /абсолютно істинним/, такі ж елементи складу злочину, як суб"єктивна /форма наміру/ та об"єктивна сторони злочину, а рівно і інші обставини вчинення злочину, можуть встановлюватися на підставі припущення.

Докладно аналізуючи ці погляди, М.С.Строгович дійшов правильного висновку про те, що "обвинувальний вирок може бути встановлений тільки на фактах, які доказані з достовірністю і в його основі не можуть лежати факти імовірні, яким би високим не був ступінь їх імовірності².

Ми повністю погоджуємося з аргументацією М.С.Строговича і не аналізуємо аргументи авторів вказаної точки зору; відзначимо тільки, що приклад, який наводиться ними в підтвердження правильності своїх положень, – невдалий. Так, за ствердженням С.В.Курильова та інших авторів, суд, якщо він не зміг встановити, чи скоїв підсудний грабіж або крадіжку, визнає його винним в крадіжці. Таким чином, цей висновок суддів обґрунтований на припущеннях. Однак при грабежі особа усвідомлює, що її дії спостерігають інші особи та ігнорують цю обставину, тому, якщо в суді встановлюється, що відсутнє дане освідомлення, то цим самим з достовірністю встановлена така ознака крадіжки, як "таємне викрадення".

Для винесення обвинувального вироку суд повинен володіти достатньою сукупністю доказів, які підтверджують правильність рішення всіх питань, які необхідно вирішити в цьому судовому акті. В літературі з питання про достатність доказів висловлені різні точки зору. Не дивлячись на деякі відмінності в поглядах, Р.С.Белкін, Г.М.Резнік, С.В.Курильов, Н.А.Якубович, Л.Т.Ульянова вважа-

¹ Курьлев С.В. О достоверности и вероятности в правосудии // Правоведение. – 1968. – № 1; см. также: Заблоцкий В.Г. О соотношении требований обоснованности и истинности обвинительного приговора с правилом о толковании сомнений в пользу подсудимого // Труды Иркутск. ун-та. – 1970. – Т.85, сер. юрид. – Вып.Х, ч.4.

² Строгович М.С. Об истине оправдательного приговора // Проблемы судебной этики. – С.92.

ють, що достатність доказів виступає як доказаність суттєвих обставин справи, які виключають інші версії по справі¹.

Іншу позицію з цього питання зайняв І.М.Резниченко, на думку якого в понятті достатності доказів необхідно розрізнявати два аспекти: а/ чи достатньо в справі доказів для достовірного висновку про шукані по справі факти, якщо ні, то чи можуть вони бути одержані; б/ чи достатньо в справі доказів для висновку про шукані факти, зробленого судом². Наведені вище висловлення нелегко тлумачити правильно, оскільки достатність доказів встановлюється в результаті пізнання, тим самим робиться акцент на його характеристиці і не розкривається власне зміст достатності доказів.

Достовірність доказів характеризується якісними та кількісними ознаками і повинна співвідноситись з обставинами, які підлягають встановленню по кримінальній справі і які включають: а/ подію злочину /місце, час, спосіб та інші обставини вчиненого злочину/; б/ винність підсудного у вчиненні злочину; в/ обставини, які впливають на ступінь та характер відповідальності підсудного; г/ характер та розмір шкоди, яка заподіяна злочином, а також обставин, які сприяють вчиненню злочину /ст.23 КПК України/, мотиви злочину та особу підсудного /ст.64 КПК України/.

"Достатня сукупність" доказів, які необхідні для достовірного встановлення цих обставин при винесенні обвинувального вироку, полягає в тому, що вона повинна характеризуватися такими системними якостями, які по переконанню суддів дають їм можливість зробити єдиний та категоричний висновок про наявність події злочину, винності підсудного та інших елементів предмету доказування, а тому, за їх переконанням, немає необхідності в залученні інших доказів для обґрунтування зробленого висновку. Тому визначення достатньої сукупності доказів зводиться до встановлення такого моменту в збиранні та дослідженні фактичних даних в ході судового розгляду, коли, за переконанням суддів, досліджених доказів достатньо для одержання істинного та достовірного доказаного висновку по кримінальній справі /ст.23, 64 КПК України/.

¹ Белкин Р.С. Собрание, исследование и оценка доказательств. С.85-93; Курылев С.В. Основы теории доказывания в советском правосудии. - С.105; Якубович Н.А. Окончание предварительного следствия. - С.14-20; Ульянов Л.Т. О достаточности доказательств // Вестн. МГУ. - 1974. - Сер.ХП. Право. - № 6.

² Резниченко И.М. Установление достоверности и силы доказательств по гражданским делам // Учен. зап. Дальневосточ. ун-та. - 1962. - Т.32. - С.112.

Достатня сукупність доказів характеризується також зв'язком між обставинами, які підлягають встановленню по кримінальній справі, та фактичними даними, дослідженими в судовому засіданні. Ці зв'язки можуть бути казуальними, умовно-обумовленими, просторово-часовими та іншими і повинні бути завжди об'єктивними. Таким чином, основу достатньої сукупності доказів складають закріплені та досліджені у відповідності з вимогами кримінально-процесуальної форми докази, які відносяться до справи.)

В теорії під відносністю доказів розуміється зв'язок змісту останніх з обставинами, які належить встановити по справі¹. Однак деякі процесуалісти прийшли до висновку про доцільність введення поняття "значення" доказів. "Встановити значення доказів, - пише Р.С.Белкін, - це значить вирішити, яку роль грає даний доказ або дана сукупність доказів у виявленні істини"². Гадаємо, що немає необхідності вводити це поняття. Відносність доказів - це не тільки їх зв'язок з обставинами, які підлягають встановленню по кримінальній справі, але і зв'язок, який просліджується на основі цінності даного доказу для достовірного висновку про наявність або відсутність цих фактів. Доказ, який відноситься до справи, завжди має значення для його правильного вирішення.

В сукупності доказів, які відносяться до справи, повинен бути встановлений об'єктивно-істинний зв'язок з обставинами, які підлягають встановленню по кримінальній справі. При винесенні вироку цей зв'язок повинен бути судом достовірно доказаний. Однак Г.М.Резнік вважає, що "відносність як властивість непрямого доказу існує та виконує свої функції в процесі доказування в формі припускаємого, а не кінцевого судження про його зв'язок з шуканими фактами"³. Разом з тим питання про відносність як прямого, так і непрямого доказу остаточно вирішує суд при постановленні вироку, і це питання повинно бути вирішено не на припущеннях, а достовірно. В процесі ж доказування відносність прямого може існувати і на припущеннях.

¹ См., например, Зеликсон Э.С. Доказывание как деятельность субъектов уголовного судопроизводства: Автореф. дис. ... докт. юрид. наук. - Алма-Ата, 1973. - С.6.

² Белкин Р.С. Собираание, исследование и оценка доказательств. - С.81; см. также; Михайловская И.Б. Относимость доказательств в советском уголовном процессе // Сов. государство и право. - 1958. - № 12. - С.112.

³ Резник Г.М. Внутреннее убеждение при оценке доказательств. - С.13.

У ви́році судді повинні оцінити всі факти, встановлені в судовому розгляді. Деякі судді інколи обмежуються перенесенням у вирок формуліровок, приведених в обвинувальному висновку, замість викладення фактичних обставин вчинення підсудним злочину, які були встановлені при судовому розгляді. Такі вирок не можуть бути визнані законними та обґрунтованими та підлягають скасуванню¹.

Слід відмітити, що в п.2 ст.64 КПК України говориться не про мотив скоєння злочину. І це не випадково, оскільки в злочинній поведінці проявляється ієрархія мотивів. Їх дослідження дозволяє суду встановити справжні вирішальні мотиви вчиненого злочину, правильно кваліфікувати скоєне, визначити ступінь та характер громадської небезпеки вчиненого злочину та особи підсудного, а тим самим визначити справедливу міру покарання.

При доказуванні винності підсудного суддям важливо правильно відмежувати навмисні дії та необережні, оцінити обставини, які свідчать про відсутність в діях підсудного як наміру, так і необережності, інакше обвинувальний вирок не може бути визнаний законним та обґрунтованим.

При винесенні обвинувального вироку суд повинен встановити наслідки вчиненого злочину, які входять в предмет доказування, тому що характеризують шкоду, заподіяну злочинними посяганнями суспільним відносинам, правам та інтересам громадян, які захищаються та охороняються кримінальним законом. Наслідки мають різне значення для доказування події злочину. В одних випадках вони являються необхідним елементом складу злочину, їх відсутність виключає можливість кваліфікувати вчинок як закінчений злочин. В інших випадках ці наслідки обумовлюють кваліфікацію злочину /наприклад, заподіяння тілесного пошкодження/ та впливають на визначення ступеня та характеру його суспільної небезпеки².

При винесенні обвинувального вироку для правильного визначення виду та міри покарання судді повинні детально дослідити особу підсудного, встановити не тільки його вікові та інші фізичні дані, але і його схильності, звички, відношення до виконання службових та громадських обов'язків, а також і інші обставини, які дозволяють зробити достовірний висновок про соціальну характеристику особи під-

¹ Обзор практики применения судами РСФСР материального и процессуального законодательства при постановлении приговоров // Бюллетень Верховного Суда РСФСР. - 1977. - № 4.

² Детально див.: Михлин А.С. Последствия преступления. - М.: Юрид. лит., 1969.

судного. Особливо ретельно необхідно дослідити особу неповнолітнього підсудного.

У відповідності до ст.46-І КПК України при призначенні покарання неповнолітньому, котрий вперше засуджений до позбавлення волі на строк до 3 років, судом з врахуванням характеру ступені суспільної небезпеки та інших обставин справи, а також можливості його виправлення і перевиховання без ізоляції від суспільства, виконання вироку до позбавлення волі у відношенні такого підсудного може бути відстрочено на строк від шести місяців до двох років. В цих випадках суд може відстрочити виконання і додаткових мір покарання.

При відстрочці виконання вироку неповнолітньому підсудному суд має право зобов'язати його в певний строк поступити на роботу або навчання, ліквідувати заподіяну шкоду, принести публічно в тій чи іншій формі вибачення потерпілому. При постановленні вироку суд може покласти на певний колектив або особу з їх згоди обов'язок по спостереженню за засудженим та проведенню з ним виховної роботи.

При застосуванні ст.46-І Кк України до неповнолітнього підсудного у вирощі слід навести достовірні дані, в силу яких судді прийшли до висновку про необхідність відстрочки виконання вироку, мотивувати тривалість відстрочки і ті обов'язки, які суд покладає на засудженого. Все це передбачає уважне дослідження в судовому засіданні особи підсудного і поведінки неповнолітнього до вчинення злочину.

МОТИВУВАННЯ ВИРОКУ ТА ЙОГО ЗАКОННІСТЬ ТА ОБГРУНТОВАНІСТЬ

У відповідності до закону "обвинувальний та виправдувальний вироки повинні бути судом мотивовані".

Регламентована законом форма вироку /ст.333,334, 335 КПК України/ має принципове, а не технічне значення в забезпеченні його законності та обгрунтованості.

Прийняття законного та обгрунтованого рішення по кримінальній справі є складною практичною та розумовою діяльністю суддів, зв'язану не тільки з дослідженням та процесуальним закріпленням доказів, але і з мотивуванням того варіанту рішення /виправдувальний або обвинувальний вирок, постанова про повернення справи на дослідження або закриття у передбачених законом випадках провадження по кримінальній справі/, в правильності якого судді переконані і яке, за їх переконанням, є єдино можливим по даній кримінальній

справі. В фактичних, правових, логічних мотивах судового рішення виражається особисте осмислення суддями дослідження в суді сукупності доказів з точки зору її достовірності, достатності для визначення висновків по суті кримінальної справи, що розглядається, особисте розуміння суддями кримінально-правового закону, стосовно до обставин досліджуваної події злочину.

Мотивування вироку дає можливість судити про його законність та обґрунтованість про те, наскільки переконання, яке лежить в основі висновків суда, відповідає обставинам, які мали місце в дійсності та встановленим в процесі судового слідства. Беззначеність та точність мотивів судового рішення надають акту правосуддя переконливості, створюють у громадян впевненість в істинності того, що міститься в рішенні. Переконаність вироку обумовлюється належною організацією всього провадження по справі, культурою судового засідання та суворим дотриманням принципів кримінального процесу протягом всього розслідування та при розгляді конкретної кримінальної справи, а також чіткою формою цього процесуального акту.

Внутрішню специфіку будь-якого процесуального акту /а значить і його суті/ можна зрозуміти, розглядаючи тільки в єдності його процесуальної форми та викладеного в ньому фактичного та правового змісту. Загальна основа, з якої слід починати аналіз мотивування вироку, є в тому, що якісна визначеність судового акту опосередована його процесуальною формою, невід'ємною частиною якої є система мотивів, фактичних та правових підстав прийнятого суддями рішення. Форма акту, мотиви викладеного в ньому рішення суду є однією із важливих характеристик не тільки об'єктивності знання суддів, але і правосудності цього процесуального акту, його законності та обґрунтованості. Ця обставина підкреслена в керівній Постанові Пленуму Верховного Суду України № 5 від 29 червня 1990 року "Про виконання судами законодавства і Постанов Пленуму Верховного Суду України з питань судового розгляду кримінальних справ і винесення вироку". "Зважаючи на те, що наспіх, непослідовно, неохайно написаний вирок може викликати сумніви в його законності, обґрунтованості і справедливості, судді повинні постійно вдосконалювати стиль написання вироку, який повинен бути викладений офіційно-діловою мовою, юридично грамотно з коротким, точним і ясним описом обставин справи, результатів дослідження злочинів і висновків суду".

В.В.Лазарев пропонує ввести поняття "склад правозастосовуючого акту", яке включає: суб'єкт акту /тобто орган, який постано-

вив його/; адресат акту /тобто юридична і фізична особа, кому адресоване веління/, об'єкт акту /ті суспільні відносини, суспільний стан адресату, в якому він опинився, посередництво правозастосування суб'єктів/, зміст акту /відповідне веління/, фактичні і правові підстави акту¹. На нашу думку, це поняття не може бути введено в користування кримінально-процесуальної науки внаслідок його штучності та крайньої невизначеності. Насправді, об'єкт правозастосовчого акту завжди обумовлений об'єктом тієї діяльності, в процесі якої він застосовується, і тих матеріальних правових відношень, з приводу яких він постановлюється. Неможливо виділити розуміння власне об'єкта правозастосовчого акту. Неясно також, що необхідно розуміти під "суспільним станом адресата, в якому він опинився". Вкладати в зміст акту тільки веління - дуже вузько. Зміст акту - це рішення правозастосовчого органу по всім питанням, на які повинен відповісти даний акт застосування права і підстави цих рішень. Спірно також кваліфікувати роль правозастосовчих суб'єктів як посередницьку. Органи дізнання, попереднього слідства, прокуратури та суду є органами державної влади; процесуальним актам цих органів надається сила державного веління. Тому при розгляді процесуального акту, який є актом застосування права, необхідно дослідити його форму та зміст.

Під формою вироку розуміється встановлена законом структура та послідовність викладення питань, які підлягають вирішенню в даному процесуальному акті. Форма вироку є способом зв'язку між його елементами /тобто відповідями на ті запитання, які повинен містити в собі вирок/.

Процесуальна форма вироку, будучи його структурою, завжди змістовна, а його зміст - сформований. Це означає, що зміст вироку та його процесуальна форма зв'язані між собою і не існують окремо. Зв'язок між формою та змістом вироку проявляється в тому, що форма являється засобом вираження законності та обґрунтованості висновків суду, а зміст може бути визнано достовірним, якщо йому надано процесуальної форми. Форма вироку не тільки виражає, але і зв'язує в одне висновки суддів про наявність або відсутність фактів, які входять в предмет доказування по кримінальній справі. При цьому слід мати на увазі, що форма вироку стійка, визначена кримінально-процесуальним законом, а зміст вироку залежить не тільки від спе-

¹ Лазарев В.В. Эффективность правоприменительных актов. - Казань, 1975. - С.34-35.

цифіки кримінальної справи, яка розглядається, але і від характеру висновків суду. Разом з тим форма і зміст вироку є логічним виразом системних утворень. Зміст вироку – взаємодія фактів, які встановлюються судом та входять в предмет доказування по кримінальній справі та правових висновків, які витікають з цього, а форма – це зовнішнє вираження визначеності та категоричності встановлених по справі фактів та правових висновків суду, фактичних, логічних та правових мотивів прийнятого рішення.

В психологічному аспекті процес мотивування суддями свого рішення є своєрідним фільтром, який відсіває несуттєву або недостовірну інформацію, що міститься в матеріалах кримінальної справи. Переконання суддів "поєднано" з мотивуванням рішення, що приймається. Тут роль мотивування вироку полягає в тому, що вона допомагає суддям обґрунтувати достовірність тих фактів, які лежать в основі знання суддів, і осмислити ті підстави, за якими вони відкидають, визнають недостовірною інформацію про подію злочину, яка є в справі, винність підсудного та його особу, тобто осмислити мотиви власного рішення.

Мотивування вироку – це фактичне, логічне та правове обґрунтування правосудності висновків по суті кримінальної справи, яка розглядається, та переконання суддів в достовірності зібраних та досліджених в судовому розгляді доказів в їх взаємодії та взаємозалежності.

Згідно з законом /ст.334 КПК України/ мотивувальна частина вироку, перш за все, повинна містити в собі формулювання обвинувачення, визнаного судом доказаним, тобто викладення обставин вчиненого злочину, які мають юридичне значення та індивідуалізуючих цю подію і дані про винність особи, яка вчинила його, з обов'язковим зазначенням місця, часу, способу, мотивів та наслідків злочинного вчинку або причин, за якими злочин не доведено до кінця.

При винесенні обвинувального вироку суд повинен обґрунтувати ступінь винності кожного підсудного, його конкретну роль в злочині. Визнаючи підсудного винним у вчиненні злочину за ознаками, які відносяться до оціночної категорії /наприклад, тяжкі або особливо тяжкі наслідки, суттєва /істотна/ шкода, велика або значна шкода, відповідальне положення підсудного і т.д./ суд зобов'язаний навести у вирокі конкретні обставини, які послужили підставою для висновку про наявність в скоєному тієї чи іншої оціночної ознаки.

Мотивування обвинувального вироку також заключає в собі роз-

криття змісту доказів, які встановлюють злочинну подію та вину особи, яка скоїла злочин. При розгляді справ у відношенні декількох підсудних або справ, по яких підсудний обвинувачується в скоєнні декількох злочинів, в мотивах вироку повинен міститися аналіз доказів, які встановлюють винність кожного підсудного і у відношенні кожного обвинувачення в сукупності зі всіма доказами, перевіреними в судовому слідстві. Тому в тих випадках, коли у вирозі не наводяться конкретні докази, які встановлюють винність підсудного, вирок не може бути визнаний законним та обґрунтованим.

В мотивувальній частині вироку повинні міститися обґрунтування причин, в силу яких судом із всієї сукупності зібраних по справі доказів в основу висновків суду покладені і визнані достовірними одні докази, а інші відкидаються. У відповідності з цим при винесенні обвинувального вироку необхідно вказати, чому відкинута пояснення підсудного в свій захист та інші виправдовуючі його докази, а також викласти мотиви, за яких дослідженні в судовому засіданні докази встановлюють його винність.

Суд зобов'язаний проаналізувати зібрані по справі докази, тобто всі фактичні дані, які впливають із свідчень свідків, потерпілих, підсудних, із висновків експерта або із інших джерел доказів, досліджених в судовому засіданні, не обмежуючись тільки посиланням на прізвища свідка, потерпілого, назви проведеної експертизи. У випадках, коли в даній кримінальній справі є декілька висновків експертів, які містять різні висновки з одних і тих же питань, суду необхідно дати у вирозі оцінку кожному з них в сукупності з іншими доказами по справі та навести мотиви, з яких судді погодились з одним із висновків та відкинули інші.

Мотивувальна частина виправдувального вироку повинна містити аналіз доказів, які привели суддів до висновку про невинність підсудного в інкримінуємому йому вчинку або у відсутності події злочину, з чітким викладенням мотивів виправдання та детальним указанням мотивів, які пояснюють, чому суд відкинув докази, якими було обґрунтоване обвинувачення /ст.334 КПК України/.

Для визнання вироку законним та обґрунтованим необхідно, щоб наведене в ньому мотивування було послідовним і не містило внутрішніх суперечностей, щоб судження, які викладені у вирозі з усіх питань, що вирішуються в ньому, повністю відповідали матеріалам кримінальної справи та впливали з них /логічні мотиви/. Логічні помилки, протиріччя між даними судового слідства та фактами, які суд ви

знав у вироді встановленими, між мотивуванням та резолютивною частиною вироду роблять це мотивування хибним та лишать вирок сили акту правосуддя.

Контрольні запитання

1. Назвіть підстави для постановлення обвинувального і оправдувального виродів. Розкрийте зміст цих підстав.
2. Дайте визначення форми описово-мотивувальної частини. В чому її значення?
3. Розкрийте зміст обвинувального і оправдувального виродів.
4. Як співвідносяться законність, обгрунтованість і умотивованість вироду?

З М І С Т

Сутність і значення вироку – акту правосуддя.....	3
Закон про властивості вироку – акту правосуддя.....	6
Підстави постановлення виправдувального вироку.....	30
Підстави постановлення обвинувального вироку.....	36
Мотивування вироку та його законність і обґрунтованість.....	41

Навчальне видання

ГРОШЕВОЙ Юрій Михайлович

ПРАВОВІ ВЛАСТИВОСТІ ВИРОКУ - АКТУ ПРАВОСУДДЯ

Навчальний посібник

Відповідальний випусковий В.М.Хотенець

Редактор О.П.Котух

Коректор О.Г.Неро

План 1994, поз. 3.1

Підп. до друку 30.12.94. Формат 60x84^I/16. Папір друк. № 2
Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 2, 8. Облік. - вид. арк. 3, 24.
Вид. № 568. Тираж 1700 прим. Зам. № 1626. Ціна 14450 крб.

Україна. 310024 Харків, вул. Пушкінська, 77

АТ Поліграфічна фірма "Прінтал".
310093 Харків, вул. Свердлова, 115.